

УДК 502/504:351.75/78

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6532020.5>

Прегледни рад

Слађана Ћурчић*

Факултет безбедности, Београд

УТИЦАЈ ДЕГРАДАЦИЈЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ НА ЉУДСКУ БЕЗБЕДНОСТ

Сажетак

Концепт људске безбедности представља алтернативни приступ безбедности, који се појавио и развијао у складу са променама у реалности, где државоцентрична безбедносна парадигма више није била адекватна за разумевање нових процеса и односа и истовремено представља користан оквир за сагледавање и евентуално мерење степена остварености људских права, слобода, опште сигурности и квалитета живота, који заправо детерминишу безбедност људи. Један од битних аспеката људске безбедности, јесте безбедност животне средине, чије све присутније апострофирање на глобалном нивоу, рефлектује развој свести о скопчаности судбине човечанства са природом, те и нужности очувања животне средине здравом и одрживом. Стога овај рад, у најширем смислу тематизује еколошку безбедност** и то анализом утицаја деградације

* scurcic50@gmail.com

** Овде треба указати на потребу разликовања појмова *ecological security* – еколошке безбедности, као сектора анализе и *environmental security* – безбедности животне средине, дефинисане тако у Извештају UNDP-а о развоју из 1994. године, као димензије људске безбедности, која је ниво анализе у студијама безбедности. Иако се у домаћој литератури појам *environmental security* чешће преводи као *еколошка безбедност*, појмови *ecology* (екологија) и *environment* (животна средина) нису синоними. Према неким ауторима, безбедност животне

животне средине на здравствену, безбедност хране, економску и политичку безбедност, као димензије људске безбедности. Базирајући се на сазнањима и резултатима постојећих теоријских и истраживачких радова, извештајима, документима, анализама и предвиђањима релевантних међународних организација, у раду се указује на комплексност и свеобухватност проучаване проблематике, оличене како у интеракцији и међузависности свих димензија људске безбедности, тако и неодвојивости људске безбедности од државе, регионалних и глобалних процеса. Кључно исходиште ове анализе, јесте да се деградација животне средине, посматрана као нарушена еколошка безбедност, неповољно одражава на све димензије људске безбедности, директно или индиректно, те да ће се, следећи логику овог узрочно-последичног ланца, снажније и одлучније залагање за заштиту животне средине, позитивно одразити и на све остале аспекте људске безбедности. Истовремено, одговор на ове изазове, у циљу општег унапређења људске безбедности у практичном смислу, такође мора бити интегралан и кохерентан и обухватити напоре појединаца, друштва, међународних и глобалних институција.

Кључне речи: људска безбедност, деградација животне средине, еколошка безбедност, безбедност животне средине, димензије људске безбедности

УВОД

Како је постхладноратовско „продубљивање” и „проширивање” области безбедности довело до промене фокуса у дотадашњој доминантној безбедносној парадигми и секуритизације нових процеса и појава, у фокус пажње доспевају, између осталог, животна средина и појединци/људи

средине је ужи појам од еколошке безбедности, тачније, еколошка безбедност обухвата безбедност животне средине (Barnett 2001, 8). Уважавајући ово објашњење, у том смислу се говори о еколошкој безбедности, као најширем предмету овог рада.

као „референтни објекти безбедности”. Наиме, питања еколошке безбедности и деградације животне средине, те утицаја исте на живот људи и заједница широм света, постала су горућа питања глобалне безбедносне агенде, иако се с правом може рећи да су иста доспела у јавни и академски дискурс, тек онда када су последице постале исувише присутне. Сагледавајући опсег и тежину тих последица, као и иницијативе, активности и напоре који се предузимају на глобалном и међународном нивоу у циљу њиховог ублажавања, утисак је да су глобални еколошки изазови у виду климатских промена, глобалног загревања, исцрпљивања природних ресурса, опадања биодиверзитета, ремећења природне равнотеже, итд., добили алармантну димензију. Како заштита животне средине представља услов опстанка човечанства, јасно је да угрожавање животне средине води до угрожавања и довођења у питање опстанка целокупног друштва, а самим тим и појединца (Драгојловић и Ћеранић 2015). Дакле, нераскидив однос између човека и његовог природног окружења, пораст свести о еколошким изазовима и глобалним последицама истих, али и њиховим природним и антропогеним узрочницима, интензивирали су проучавање међузависности стања животне средине и безбедности људи. Наиме, еколошке претње су део дуге листе безбедносних претњи које угрожавају људе (што представља легитиман део људске безбедности), док се истовремено животна средина може посматрати као независан предмет анализе (Vankovska and Mileski 2008). У том смислу, људска безбедност може послужити као релевантан оквир за разумевање и решавање сложених изазова са којима се суочавају појединци и заједнице у 21. веку, укључујући глобалне промене животне средине. Стога овај рад, кроз призму здравствене, економске, политичке и безбедности хране, анализира негативне ефекте деградације животне средине, чије разматрање, само по себи спада у домен безбедности животне средине, као димензије људске безбедности, те се она не анализира засебно.

ПОЈАМ И ОБЛИЦИ ДЕГРАДАЦИЈЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Дефинисање деградације животне средине представља изазован задатак, с обзиром на укљученост великог броја актера, те и субјективност оних који дефинишу. Наиме, различити екосистеми, као и различито вредновање и коришћење природних ресурса од стране различитих друштава, чине дефиницију деградације животне средине тешком и комплексном (Duraiappah 1996). Међународна стратегија ОУН за смањење ризика од катастрофа¹, дефинише деградацију животне средине као: „смањење капацитета животне средине за остваривање друштвених и еколошких циљева“ (United Nations International Strategy for Disaster Risk Reduction [UNISDR] 2009, 14). Додаје се да облици деградације изазване људским деловањем укључују: злоупотребу земљишта, ерозију и губитак тла, дезертификацију, пожаре, губитак биолошке разноврсности, крчење шума, загађење земље, воде и ваздуха, климатске промене, пораст нивоа мора и смањење озонског омотача (UNISDR 2009). Барнет (Barnett 2001, 14) наводи да деградација животне средине подразумева „процесе који ремете функцију одржавања живота у биосфери, а који укључују, између осталог, загађење атмосфере и климатске промене, смањење биодиверзитета, дезертификацију, дефорестацију, киселост земљишта и воде, загађење мора, контаминацију биљака и животиња синтетичким хемикалијама и радиоактивним супстанцама.” Према Закону о заштити животне средине Републике Србије (2018) деградација животне средине јесте „процес нарушавања квалитета животне средине који настаје природном или људском активношћу или је последица непредузимања мера ради отклањања узрока нарушавања квалитета или штете по животну средину, природне или радом створене вредности” (чл. 3, ст. 17).

Почетак веће деградације животне средине везује се за почетак прошлог века, када је дошло до убрзаног раста светске популације, за чије потребе су претерано и неодрживо експлоатисани вода, земљиште и други обновљиви и

¹ У међувремену, назив организације је промењен у: Канцеларија Уједињених нација за смањење ризика од катастрофа – United Nations Office for Disaster Risk Reduction [UNDRR].

необновљиви природни ресурси. Како је природа до те мере уништена да више није могла да обезбеди човеку егзистенцију, дошло је и до миграција становништва у друге средине (Остојић 2014). С обзиром на широке последице које такви процеси могу имати по људе и заједнице, деградирана животна средина је такође један од фактора опште небезбедности. Осим што су видови деградације животне средине вишеструки и бројни, такође се уместо појма деградације у литератури користе и слични појмови, као што су „промене у животној средини” или „стрес животне средине”. Тако Лонерген (Lonerган 1994) групише облике стреса на животну средину у следеће категорије: *природне катастрофе* (поплаве, вулканске ерупције, земљотреси, суше); *кумулативне или споро-развијајуће промене* (дефорестација, деградација земљишта, ерозија, салинизација, дезертификација); *случајни поремећаји или индустријски акциденти* (хемијска производња и транспорт, акциденти у нуклеарним електранама); *развојни пројекти* (брране и системи за наводњавање, убрзана урбанизација); *конфликти и ратови* (деградација животне средине као узрок и последица сукоба), као и како наводи Глејк (Gleick 1990, 509), коришћење животне средине као „стратешког средства” у сукобима. На сличан начин, „промене у животној средини односе се на краткотрајне и дугорочне промене у биолошким, физичким и хемијским компонентама и системима који одржавају људски живот, а које су резултат и људских активности и природних процеса” (Dalby 2009, 24). Сложене везе између процеса промена животне средине и њихових исхода кроз простор и време, додају нову димензију концепту људске безбедности – димензију која поставља важна питања, како о правичности тако и о одрживости (O’Brien and Barnett 2013). Дакле, очигледно је да су промене животне средине и друштвени проблем, а не апстрактни научни проблем, који је одвојен од социјалних процеса. На то указује чињеница да многи узроци деградације животне средине произилазе из политичких, економских, социјалних и културних процеса, који узрокују неједнакости, како у изложености променама у животној средини, тако и у могућностима да се на њих одговори (O’Brien 2006).

У Извештају Високог Панела Уједињених нација о претњама, изазовима и променама (UN High-level Panel on

Threats, Challenges and Change 2004), кроз указивање на „ширење” концепта безбедности, први пут се деградација животне средине наводи међу претњама са којима се суочавају УН, а које захтевају превентивне акције. У Извештају се наводи да је „деградација животне средине појачала деструктивни потенцијал природних катастрофа и убрзала њихово појављивање, при чему је две милијарде људи било погођено таквим катастрофама у последњој деценији и да, сходно томе, деградација животне средине, заједно са сиромаштвом и заразним болестима, озбиљно угрожава људску безбедност” (25–27).

О КОНЦЕПТУ ЉУДСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Концепт људске безбедности појављује се у политичком и академском дискурсу захваљујући Извештају о људском развоју Програма Уједињених нација за развој (Human Development Report, United Nations Development Programme [UNDP] 1994), где су као његове главне карактеристике наведени „универзалност, међузависност саставних елемената, нагласак на политици превенције и антропоцентричност” (22–23). У литератури се може уочити дистинкција између научног третмана људске безбедности (аналитичка употребљивост концепта) и њеног третмана као практичне политике (нормативна употребљивост) (Поповић 2014). У ужем смислу, људска безбедност се може посматрати као: 1) ниво анализе; 2) хуманоцентрична перспектива; 3) свеобухватни концепт (Annan 2001, 19). Иако се у циљу јасног разумевања основних поставки идеје људске безбедности пошло од концепта, у овом раду се фокус сужава на људску безбедност као ниво анализе, што подразумева разматрање утицаја промена у животној средини на људе, као референтне објекте.

Људска безбедност, како сматра Кофи Анан (*Kofi Annan*), „у најширем смислу обухвата много више од одсуства сукоба – људска права, добру владавину, приступ образовању и здравственој заштити, као и стварање услова у којима ће сваки појединац имати шансу и избор да остварује властити потенцијал” (United Nations [UN] 2000). Суштина је да концепт људске безбедности, насупрот дотадашњој доминантној

парадигми у којој је акценат био на безбедности државе (заштита територије и граница од спољног угрожавања и заштита владајућих структура и система), у први план ставља грађане као субјекте и објекте безбедности (Филијовић и Ђорђевић 2020). На тај начин, конструисана је безбедносна парадигма у којој обичан човек и његови проблеми заузимају централно место (Ђорђевић и Кековић 2011). Кроз концепт људске безбедности показује се интересовање за то, како људи живе, колико и да ли имају могућност избора, колико им је доступно тржиште и друштвене шансе, као и да ли живе у сукобу или миру (Станаревић 2014). Дакле, људска безбедност јавља се првобитно као практичан концепт усмерен на идентификовање и решавање проблема којима је човек, као најнижа јединица анализе безбедности, изложен (Поповић 2014). При том, важно је нагласити да концепт људске безбедности не оспорава значај националне државе, већ наглашава једнаку важност заштите људи, њихових заједница и животног окружења, будући да безбедносне претње више не потичу само од других држава, већ и од разноврсних природних и друштвених процеса и појава које превазилазе националне границе (Кораћ 2010). Тако се наводи да највеће претње по безбедност људи потичу од грађанских ратова, етничких и верских сукоба, пандемија, природних катастрофа, деградације животне средине, великих миграционих токова, криминала, разних облика дискриминације, незапослености и на крају, од саме државе (Ђорђевић и Кековић 2011). Стога се истичу два кључна аспекта људске безбедности: „сигурност од хроничних претњи као што су глад, болести и репресија” и „заштићеност од изненадних и болних поремећаја који ремете свакодневни живот, без обзира да ли настају код куће, на послу или у заједници.” Истовремено, две кључне компоненте људске безбедности су „слобода од страха и слобода од оскудице” (UNDP 1994, 23–24), којима се касније додаје и „слобода за будуће генерације да наследе здраву животну средину” (United Nations [UN] 2000). У Извештају о људском развоју, истиче се седам димензија људске безбедности: „економска, безбедност хране, безбедност здравља, еколошка, лична безбедност, безбедност заједнице и политичка безбедност” (UNDP 1994, 24-25). Потенцирајући економске услове, стање здравственог система, квалитет исхране, еколошке прилике, индивидуалну

и колективну безбедност, као и природу политичког система, концепт људске безбедности указује на значај наведених области за квалитет живота грађана (Ђорђевић и Џигурски 2019).

Иако концепт људске безбедности рефлектујући преоријентацију са „државоцентричног” на „хуманоцентрични” приступ безбедности, актуелизује важна питања у вези са безбедношћу појединца, остаје чињеница непостојања општеприхваћене дефиниције, као ни сагласности у погледу вредности самог концепта, што је извор бројних критика, најчешће упућених свеобухватности, прешироком дефинисању концепта, те непостојању јасних индикатора за „мерење” људске безбедности. Ипак, као аналитички оквир, концепт људске безбедности је замишљен да, на основу до сада развијених индикатора стања наведених седам области, указује на поремећаје у функционисању система. Утврђене негативне вредности индикатора треба да послуже као сигнал за узбуну на основу којег систем реагује како би се спречила (отклонила) опасност по грађане и заједницу људи који живе на неком простору (Ђорђевић и Џигурски 2019). Питање (не) функционисања система, односно државе је управо оно које скреће пажњу са традиционалног приступа безбедности и у фокус доводи појединце и заједнице, будући да државе могу функционисати као примарна заштита својих грађана, али могу бити и извор репресије и угрожавања основних људских права (Inglehart and Norris 2012). Стога, иако концепт људске безбедности није прецизно одређен, он шири истраживачко поље безбедности и на тај начин изазива промене, како у политичкој, тако и у академској средини (Липовац и Глушац 2011). Другим речима, концепт људске безбедности подразумева „свеобухватан, антропоцентричан, контекстуално–осетљив, мултидисциплинаран и превентивно–оријентисан приступ безбедности, који у средиште пажње ставља универзалне проблеме свих грађана света” (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs 2009, 8). Са практичног становишта, важно је нагласити да је, иако релевантан за све нације, концепт људске безбедности и претњи људским вредностима контекстуално специфичан. Ова специфичност мора бити уважена, узевши у обзир социјалне, економске, политичке

и друге различитости подручја у коме се разматра проблем људске безбедности (Поповић 2014).

МЕЃУЗАВИСНОСТ ЉУДСКЕ И ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ²

Иако су неки аутори већ седамдесетих година размишљали о животној средини као о безбедносној материји, тек крајем осамдесетих година, када се хладноратовска конфронтација ближила крају, таква размишљања су почела да обликују политичке расправе, медијска упозорења, а потом и академска истраживања (Vilijams 2012). Увиђање да традиционалне војне претње нису више главни извор несигурности, да су у току неповратни процеси глобалног карактера, те да људска друштва широм планете све више осећају утицаје који су до тада сматрани неприметним, не тако очигледним или не толико угрожавајућим, обликовали су еколошку безбедност као нов сектор анализе у теоријским разматрањима безбедности, али и као приоритетну област деловања, политичког ангажмана и јавног подизања свести о односу човека према животној средини.

Једна од обухватнијих дефиниција, јесте да „еколошка безбедност подразумева очување четири аспекта динамичке равнотеже: између захтева људске популације и доступности природних ресурса, између бројности и захтева људске и других врста, између медицинске технологије, здравствених политика и промењене природе и распрострањености патогених микроорганизама, између растућих захтева људске популације за ресурсима и способности да се управља конфликтима око ресурса” (Pirages and DeGeest 2003, 21). Са друге стране, у циљу разумевања истакнуте разлике, безбедност животне средине, као димензија људске безбедности подразумева „спречавање деградације локалних и глобалних екосистема, а укључује претње као што су: несташице воде, поплаве и друге природне катастрофе, нерационално крчење шума, као и загађивање воде, ваздуха и земљишта” (UNDP 1994, 24). Такође, према Барнету (2001), (не)безбедност животне средине је много

² Услед неизбежне повезаности ове две области, овај део разматра однос људске и еколошке безбедности, као ширег појма од безбедности животне средине, сходно ранијем објашњењу.

више од физичких процеса деградације животне средине, јер укључује начине на које иста утиче на благостање људи. Стога безбедност животне средине треба разумети и као социјални проблем, јер нарушава добробит људи, али је истовремено и последица људског понашања (17). Очигледна комплексност проблематике, огледа се у томе што су људи истовремено и узрочници и жртве глобалних еколошких промена. То се може илустровати климатским променама, где је људска потрошња фосилног горива значајно повећала глобално загревање од почетка индустријског доба. Главне жртве овог обрасца потрошње, због пораста екстремних временских непогода, често су најсиромашније и најугроженије категорије људи у земљама у развоју (Brauch 2005). Повезаност еколошке и људске безбедности, посебно је дошла до изражаја покретањем УН Програма за животну средину 1972. године, са циљем промовисања и подстицања паметне употребе природних ресурса и одрживог развоја глобалног окружења (Dodds and Rippard 2013). Такође, ова проблематика актуелизована је и у пројектима о Глобалној промени животне средине и људској безбедности (*Global Environmental Change and Human Security - GECHS project*) и студијама Универзитетског института УН за животну средину и људску безбедност (*United Nations University, Institute for Environment and Human Security - UNU-EHS*).

Дакле, сасвим је јасно да се области људске и еколошке безбедности вишеструко преклапају, а та вишеструкост се огледа и у многобројним утицајима које еколошке претње имају на људе, почев од утицаја на различите сфере живота—од здравља, преко економске продуктивности, до политичке стабилности, на различите категорије субјеката—појединце, породице, заједнице, друштвене организације, различите идентитетске групе (жене, деца, етничке групе, итд.). Такође, појединачна опасност може потенцијално имати штетне ефекте у ширим размерама—од домаћинства до планете. Коначно, све ове врсте утицаја такође имају временску димензију, јер актуелни еколошки проблеми ће се сасвим сигурно рефлектовати и на будућност и животе генерација које долазе (Khagram, Clark, and Raad 2003). Глобални еколошки проблеми, попут проређења озона, емисије гасова стаклене баште, опадања биолошке разноврсности и уништења океанских и

копнених станишта, доприносе људској несигурности, било посредно путем потенцијалних климатских поремећаја или непосредније преко здравствених последица изложености ултравиолентном зрачењу (Vilijams 2012). Већ је у Глобалном извештају из 2000. године указано да се притисци на животну средину, ресурсе и становништво интензивирају и да ће све више одређивати квалитет људског живота на планети. Наводи се да су ти притисци већ довољно сурови, да су милионима људи ускраћене основне потребе за храном, уточиштем, здрављем или послом, док истовремено опада способност биолошких система да обезбеде ресурсе за основне људске потребе. Ови трендови указују на прогресивну деградацију и осиромашење базе планетарних ресурса (Barney 2000). Будући да је динамичка равнотежа између захтева људске популације и капацитета екосистема у којима људе живе, кључна компонента еколошке безбедности, иста се може значајно унапредити кроз популационе политике креиране да се обнови равнотежа у људским друштвима, између њих и природе и других организама (Pirages and DeGeest 2003). Дакле, нераскидива и сложена веза између еколошке и људске безбедности, почива на чињеници да опстанак и квалитет живота људи у великој мери зависи од доступности природних ресурса и угрожености животне средине, док је истовремено значајан део промена у животној средини директно и индиректно узрокован људским активностима и сукобима (Khagram, Clark, and Raad 2003).

УТИЦАЈ ДЕГРАДАЦИЈЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ НА РАЗЛИЧИТЕ ДИМЕНЗИЈЕ ЉУДСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Изгледи за људску безбедност широм света, дубоко су под утицајем локалних и глобалних процеса промене животне средине. Конкретно, глобалне еколошке промене доводе у питање безбедност људи на начине који превазилазе бинарне дихотомије *север-југ* и *богати-сиромашни*. Тако процеси у животној средини откривају повезаност, као и тензије између безбедности појединаца и заједница и безбедности и одрживости екосистема и врста (Barnett et al. 2008). Деградација и промене животне средине у широком спектру утичу на безбедност људи: поткопавају приступ

основним потребама као што су продуктивна тла, чиста вода и храна, доводе у опасност грађанска и политичка права, могу нарушити економске и социјалне прилике потребне за јачање људске безбедности и такође могу бити индиректан фактор у стварању насилних сукоба (Barnett et al. 2008). Разноликост и међузависност ових утицаја биће размотрени кроз неколико кључних димензија људске безбедности – здравствену, безбедност хране, економску и политичку безбедност. Иако су издвојене четири, од постојећих седам димензија, међу њима постоје значајна преклапања, тако да није тешко претпоставити како би се еколошке претње по једну од анализираних димензија могле „прелити” и угрозити остале.

БЕЗБЕДНОСТ ЗДРАВЉА

„Здравствена димензија људске безбедности се бави претњама по живот и здравље људи изазваних инфективним и паразитским болестима, HIV–ом и другим вирусима, болестима изазваним загађеним ваздухом или водом, као и неадекватним приступом здравственим службама” (UNDP 1994, 27–28). Током људске историје промене услова животне средине су биле главни покретач здравствених претњи које утичу на људска друштва. Наиме, локалне и глобалне промене у еколошким системима убрзавају интеракције и проширују спектар вектора који шире заразне болести (Brower and Chalk 2003). Дакле, једна од последица нарушене равнотеже животне средине, у синергији са пратећим и консеквентим поремећајима, попут раста популације, сиромаштва, промена у начину понашања људи, те живота у нехигијенским условима, јесте и угрожавање здравља људи, под утицајем пандемија и епидемија (Pirages and DeGeest 2003). Индиректан утицај нарушене животне средине, огледа се и у угрожавању пољопривредног земљишта, недостатку падавина, смањењу разноврсности биљних и животињских врста, као извора хране, што онда изазива сиромаштво и глад. Неухрањеност и лош квалитет исхране свакако даље воде здравственим проблемима (Vilijams 2012). Такође, једна од важних чињеница, јесте да се око 50% лекова добија из природних извора, тако да је и овај здравствени аспект угрожен услед значајног смањења биодиверзитета (World

Economic Forum [WEF] 2020, 47). Можда су најраширенији и далекосежнији еколошки утицаји на здравље, они у вези са глобалним климатским променама. Према оцени Светске здравствене организације, климатске промене су највећа претња глобалном здрављу у 21. веку (World Health Organisation [WHO] 2019). Климатске промене већ утичу на здравље милиона људи, кроз повећање учесталости, интензитета и трајања екстремних временских појава, те тиме и квалитет ваздуха који удишемо, квалитет и количину воде коју пијемо и хране коју једемо и истовремено представљају изазов за здравствене системе широм света (Watts et al. 2019). Наиме, катастрофални догађаји, попут урагана, монсуна и клизишта нарушавају социјалне, економске, здравствене и санитарне системе и стварају услове повољне за ширење болести (Brower and Chalk 2003). Дакле, значајан проблем представља и то што здравствени системи широм света ризикују да постану неподобни својој намени. Већина здравствених система и даље се фокусира на реактивну негу у болницама – откривање и лечење болести и посвећује премало пажње превенцији и контроли незаразних болести, као што су кардиоваскуларне и менталне болести. Ови системи још увек нису прилагодили своју инфраструктуру како би побољшали размену информација, скрининг, лечење и подршку пацијентима и лекарима. Стога и здравствени системи и владе широм света, морају развити боље здравствене политике, прописе и стратегије промоције за смањење фактора здравствених ризика индукованих променама у животној средини (WEF 2020, 73–77).

Међувладин панел за климатске промене (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC] 2007) у свом четвртм извештају, предвиђа да ће на здравствено стање милиона људи утицати повећање неухрањености, пораст смртности, болести и повреде услед екстремних временских непогода, учесталост кардио–респираторних болести због већих концентрација приземног озона у урбаним подручјима и измењена просторна дистрибуција неких заразних болести (48). Иако се могло чинити незамисливим, да уз сав напредак на пољу медицине и технологије, савремених начина лечења и превенције болести у 21. веку и даље говоримо о заразним болестима, као глобалним здравственим претњама, пандемија вируса корона је показала

да је глобализован, повезан и напредан свет, истовремено врло рањив, те да се здравствена криза и последице исте врло лако преливају и на област безбедности хране, економију, привреду, политичке процесе и опште функционисање живота људи широм света. Недавна (прва такве врсте), свеобухватна процена здравствене заштите у 195 земаља, открила је фундаменталне слабости широм света: ниједна земља није у потпуности спремна да се носи са епидемијом или пандемијом (Nuclear Threat Initiative [NTI] 2019). У међувремену, наша колективна рањивост на социјалне и економске ефекте криза заразних болести, очигледно се повећава (WEF 2019). Напредак у борби против пандемија такође је поткопан неодлучношћу људи у вези са вакцинацијом и отпорношћу на лекове, што све заједно указује да, како постојећи здравствени ризици расту и појављују се нови, досадашњи успеси човечанства у превазилажењу здравствених изазова нису гарант будућих резултата (WEF 2020). Утицај заразних болести и угроженост здравља, повећавају се интерактивним ефектима: услед глади и лоше исхране. На пример, осим здравствених проблема директно проузрокованих недостатком правилне исхране, неухрањеност повећава ефекат сваке болести, укључујући богиње и маларију (World Hunger Education Service 2020). У томе се огледа и међузависност безбедности здравља и безбедности хране, као димензија људске безбедности. Истовремено, претње по здравље укључују и слабљење радне снаге и економске основе државе, поткопавајући поверење у способност државе да штити своје становништво и негативно утичући на друштвени и културни живот грађана (Brower and Chalk 2003).

Деградација животне средине може условити и миграције становништва, унутар и ван граница своје државе, што даље проузрокује несигурност дома, здравог природног окружења, лоше социјалне услове, непостојање адекватне помоћи, а све то води и ка нарушавању општег здравља жртава деградације животне средине. Такође, селидба у градове услед нарушене животне средине, повећава тренд урбанизације, што у појединим градовима, који су већ суочени са пренасељеношћу, лошим санитарним условима, јавним здрављем, додатно погршава здравствени аспект људске безбедности.

БЕЗБЕДНОСТ ХРАНЕ

Безбедност хране подразумева да сви људи у сваком тренутку имају и физички и економски приступ основној храни, што значи не само довољно хране, већ неопходност да људи имају спреман приступ храни – да имају „право” на храну. Доступност хране је стога неопходан услов безбедности, али не и довољан. Људи и даље могу гладовати чак и кад је на располагању довољно хране – као што се догодило током многих периода глади (UNDP 1994). У том смислу, два битна аспекта која треба имати у виду када је реч о безбедности хране, јесу квантитативни – доступност било каквих извора хране и квалитативни – нутриционистичка вредност намирница које се користе у исхрани (Ђорђевић 2013).

Безбедност хране директно је угрожена као последица нарушавања и смањења пољопривредне производње и доступности ресурса – од скраћивања производне сезоне, мањка воде за наводњавање, губитка плодног тла услед последица дезеретификације или поплава, па све до проблема у ланцима снабдевања (Huq and Pettengell 2008). Хроничне суше, поплаве и преусмеравање коришћења житарица за производњу биогорива, смањују производњу хране, узрокујући губитак средстава за живот милиона породица (Goodman and Itus 2008). Четврти извештај Међувладиног панела за климатске промене предвиђа да би производња хране у појединим афричким земљама, могла опати за чак 50% до 2020. године, узрокујући пораст неухрањености деце (IPCC 2007, 11). Осим што доприноси подложности бројним другим болестима, неухрањеност је основни узрок најмање 3,5 милиона смртних случајева годишње, а више од једне трећине смртних случајева код деце млађе од пет година (Black et al. 2008). Губитак сигурности хране, што се показало у последње време у порасту цена хране и оскудици основних производа, као што су житарице и пиринач, интензивираће се за многе групе, посебно за сиромашне (UNDP 1994). Међутим, веза између безбедности хране и промена у животној средни неће погодити само сиромашне. У неким индустријализованим друштвима, како климатске промене условљавају нове обрасце производње хране – нове зоне увоза и извоза, приступ

залихама и енергији за њихов увоз, могу постати стратешки проблеми и довести до међународних сукоба (Wisner et al. 2007). Такође, додатан проблем у вези са ланцима снабдевања, јесте могућност контаминације прехранбених система, што може изазвати разбољевање великог броја људи на широком географском подручју, а чак и ако нема директног утицаја на људску популацију, може проузроковати огромне економске, политичке и друштвене штете (Barnett et al. 2008). Биолошка разноврсност има круцијалну улогу у одржавању светског прехранбеног система, на тај начин што штити од екстремних временских појава, обезбеђује плодност тла, опрашивање биљака, пречишћавање воде, итд. (Food and Agriculture Organization [FAO] 2019). Текуће смањење разноврсности домаћих биљака и животиња подрива отпорност пољопривредних система против штеточина, патогена и климатских промена (Roe, Seddon, and Elliott 2019). Нови извештај Међувладиног панела за климатске промене идентификује још један ризик: повећан ниво угљен-диоксида, који смањује хранљиву вредност прехранбених производа попут риже и пшенице (IPCC 2020, 454). У Извештају се такође износи процена да ће приноси усева вероватно опасти у многим регионима, подривајући могућност удвостручења производње хране до 2050. године како би се задовољила растућа потражња и да је стога круцијално ефикасније коришћење земљишта (IPCC 2020, 440).

Дакле, на питање безбедности исхране несумњиво ће негативно утицати учеталост или екстремност временских догађаја изазваних климатским променама, што ће се испољити кроз смањење биодиверзитета, дезертификацију, неправилне обрасце падавина и смањење приноса (Akachi, Goodman, and Parker 2009). Велики проблем, који већ сада погађа огроман број становништва, биће и све већа окудица воде, што ће се такође одразити на безбедност исхране и одрживи начин живота. Имајући у виду, не тако оптимистичне процене међународних организација и научника о будућем стању животне средине, задовољавање потреба за храном ће и даље представљати значај изазов, што у корелацији са другим аспектима људске безбедности, додатно компликује

њено практично остваривање, односно достизање оптимума људског благостања.

ЕКОНОМСКА БЕЗБЕДНОСТ

Економска безбедност се суочава са „претњама незапослености, несигурности радног места, лошим условима на послу, неједнакостима у погледу прихода, инфлацијом, слабо развијеном мрежом социјалног осигурања и бескућништвом, али и општом деградацијом економског система једне државе/друштва” (UNDP 1994, 25–26).

Извештај о глобалним ризицима Светског економског форума из 2020. године сврстава губитак биолошке разноликости и колапс екосистема у првих пет претњи са којима ће се човечанство суочити у наредних десет година. Наводи се да је 44 билиона долара економске вредности – преко половине укупног БДП–а у свету, умерено или високо зависно од природе и њених услуга, те да се деградација животне средине одражава на већину предузећа, кроз утицаје на пословање, ланце снабдевања и тржишта (WEF 2020). Последиčno, поремећаји у функционисању економског система, одражавају се на стопу запослености, зараде, економски и социјални статус грађана, задовољавање животних потреба, те тиме и укупни квалитет живота. Економске последице поремећаја у животној средини, надовезују се на већ постојеће процесе као што су економска неједнакост, рањивост појединих друштвених група, општа економска несигурност, доминација страног капитала и приватног власништва у бројним државама, што заједно са вероватном економском рецесијом услед пандемије корона вируса, значајно погоршава економске прилике људи широм света. Један од очигледних економских утицаја деградације животне средине, јесу материјални трошкови катастрофа, попут поплава, изражени кроз оштећење стамбених објеката и усева, што води несигурности дома и извора прихода, а у случају недостатака социјалне и финансијске помоћи државе, угрожени су приморани на миграње. Све заједно, представља значајан стрес и психолошку трауму, те утиче и на здравље погођене популације.

Овакав циклични круг утицаја огледа се и у чињеници да је једна од најдрастичнијих економских последица деградације животне средине, сиромаштво, али исто тако, сиромаштво је фактор који често наводи на угрожавање околине. Стога наша економска, политичка, социјална и физичка безбедност у великој мери зависи од начина на који управљамо својом околином (Dodds and Pippard 2013). Дакле, не треба заборавити и да многи политички и економски процеси, оличени у неодговорности институција и потрошачком друштву, покрећу деградацију животне средине и утичу на људе, чинећи их у крајњем исходу жртвама промена у животној средини. Економски стрес и штета од природних катастрофа у 2018. години износили су 165 милијарди америчких долара, а 50% тог укупног броја није било осигурано. Истовремено, чешћи екстремни временски догађаји, могу учинити осигурање неприступачним или недоступним појединцима (Swiss Re Institute 2019). Дакле, јасно је да, како су глобални ресурси под све већим притиском пораста популације, велике производње и потрошње и како се услови у животној средини и даље погоршавају, да ће економска рањивост људи расти и погађати и друге сфере живота (Dodds and Pippard 2013). Стога би у основи осигурања економске безбедности, требало да се налази стабилна и јака држава са институцијама које су у стању да штите интересе својих грађана, али и активна међународна заједница, одлучна да делује у циљу превенције (Ђорђевић 2013).

ПОЛИТИЧКА БЕЗБЕДНОСТ

Политичка безбедност представља један од најважнијих аспеката људске безбедности и подразумева „живот у држави чије институције поштују основна људска права и не спроводе репресију” (UNDP 1994, 44). Један од важних показатеља политичке несигурности у земљи је приоритет који влада даје војним снагама, јер владе понекад користе војску за репресију над сопственим грађанима (UNDP 1994). У Извештају о нашој заједничкој будућности из 1987. године (World Commission on Environment and Development [WCED] 1987), аутори узимају као готову чињеницу да ће уништење животне средине и

мањак ресурса довести до политичке нестабилности и сукоба у многим местима, пошто се сиромашни народи боре за опстанак (1987). Страх од сукоба због неадекватних ресурса био је један од разлога да се размишља о одрживом развоју. Чак је амерички потпредседник Ал Гор (*Al Gore*) деведесетих година 20. века успео да скрене пажњу на „неуспеле државе“ и могуће еколошке узроке њиховог политичког колапса (Vilijams 2012). Већ сада постоје примери да миграције становништва (нарочито прекограничне), услед деградације животне средине, могу довести до тензија, политичког насиља и сукоба у држави пријема, услед незадовољства домаћег становништва, али и нефункционалности политичких институција и слабе контроле над расподелом и коришћењем ресурса. Деградација животне средине може повећати трошкове пружања јавних добара и услуга, као што су водни ресурси, образовање, здравствена нега и може смањити државне приходе, што последично смањује и способност државе да осигура адекватне услове за живот и пружи важне слободе грађанима (Barnett and Adger, 2007). Следи да се људска безбедност не може одвојити од деловања државе. Она је од пресудног значаја за пружање економских прилика, стварање и обезбеђивање стабилног окружења за задовољавање животних потреба и обезбеђивање заштите када је испуњење тих потреба угрожено. Стога је држава критична институција за подршку и стварање услова у којима људи могу да живе сигурне, достојанствене и квалитетне животе (Sen 1999). Дакле, држава која осигурава политичке и економске слободе, социјалне могућности (здравствени, образовни систем), успостављање и одржавање снажног и независног судства, одговорних и транспарентних полицијских служби и оружаних снага и заштиту демократских процеса, јесте држава која може гарантовати политичку безбедност грађанима и управљати променама у животној средини (Gough 2002).

Сумирајући све наведене утицаје деградације животне средине на различите димензије људске безбедности, јасно је да изостанак адекватне реакције државе и нефункционалност основних механизма заштите животне средине, тиме и грађана, било услед постојеће слабости политичког система или пак, намерног немара државе, води и ка угрожавању политичке безбедности. Другим речима, проблеми у животној

средини, угрожено здравље, економска нестабилност, ограничена доступност неопходних ресурса, преливају се и на политичку раван. На пример, у Источном Тимору око 85% становништва зависи од пољопривреде као јединог или главног извора прихода, те су њихово здравље и добробит условљени променама животне средине, као што је деградација земљишта или изостанак кише у сушној сезони. Међутим, не постоји ефикасан систем државне подршке грађанима, а систем јавног образовања и здравства су врло оскудни, што у великој мери умањује квалитет живота и опште стање људске безбедности (Barnett et al. 2008). Наравно, како је тешко разграничити еколошке утицаје на појединачне димензије људске безбедности, јер су у сложеној међузависности, тако и политичка небезбедност може бити покретач угрожавања у другим аспектима. Наиме, услед нестабилност власти и неодговорности политичких структура, не могу се гарантовати основна људска права, сигурност, несметано функционисање основних политичких процеса, доношење и спровођење одлука, што се рефлектује и на економском, социјалном и еколошком нивоу. Стога, везе између појединца, државе и глобалних еколошких промена треба решавати заједно, јер промене животне средине не само да утичу на живот и могућности људи, већ и врше притисак на политичке системе у многим крхким државама и деловима света склоним сукобима (Barnett et al. 2008).

ЗАКЉУЧАК

Најупечатљивији увид, који произилази из анализе утицаја деградације животне средине на људску безбедност, јесте нераскидива повезаност разматраних димензија људске безбедности, где се ефекти поремећаја у животној средини на једну димензију, неизоставно рефлектују на све остале, стварајући тако „зачарани круг” међусобних утицаја. Другим речима, еколошка димензија има своје економске, здравствене и друге импликације, као што и нпр. политичка има еколошке и тако даље. То указује и на сложеност саме проблематике – односа човека и природне средине која га окружује, будући да се не може занемарити улога људи као узрочника бројних еколошких промена, који онда постају и

жртве сопственог делања. Наиме, несумњиво је да у својој укупности, деградација животне средине неповољно делује на безбедност људи и то погађајући, директно или индиректно, све сфере њихових живота. Управо из тог разлога, еколошка питања морају бити сагледавана из економског, политичког, социјалног, здравственог и других аспеката. Стога људска безбедност, као концепт шири перспективу и захтева мултидисциплинаран приступ при изучавању и анализирању савремених безбедносних претњи, које такође одликује мултидимензионалност, вишеструки утицаји и тешкоћа да се изолују изван ширег контекста проучаваног проблема. Посебно имајући у виду да ће глобалне еколошке промене, према релевантним проценама представљати велики изазов и претњу људској безбедности и у будућности, те би, сходно претходно реченом, људи као део проблема, требало уједно да буду и део решења и свесним и одговорним понашањем минимизирају негативне ефекте на природу, од које зависе и чији су интегрални део. Стога, у погледу начина суочавања са овим изазовом, пажњу заслужује предлог који је развио Институт за животну средину и људску безбедност, под окриљем УН (UNU-EHS), а који се базира на идеји развоја компоненте концепта људске безбедности која се може назвати „слободом од утицаја опасности“. Фокус се заснива на раном упозорењу, стварању знања, смањењу рањивости и повећању отпорности, те је пет фаза од кључног значаја: 1) примена стручног знања од значаја за друштвене, политичке и економске доносиоце одлука; 2) подизање јавне свести; 3) утврђивање научне и политичке агенде; 4) антиципативно учење и 5) изградња капацитета за суочавање и јачање отпорности друштава (Brauch 2005, 42-43).

РЕФЕРЕНЦЕ

- Драгојловић, Јоко, и Младен Ђеранић. 2015. „Потребе за безбедношћу и сигурношћу у хијерархији људских потреба.” *Култура полиса* 12 (28): 291–299.
- Ђорђевић, Ивица, и Зоран Кековић. 2011. „Људска безбедност као алтернатива или нужност.” *Безбедност* 53 (2): 90–115.

- Ђорђевић, Ивица. 2013. *Људска безбедност – глобални контекст и примена у Србији*. Београд: Институт за упоредно право.
- Ђорђевић, Ивица, и Озрен Џигурски. 2019. „Концепт људске безбедности као оквир за анализу стања безбедности у градовима.” *Култура полиса* 16 (39): 233–246.
- Закон о заштити животне средине РС, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009–др. закон, 72/2009–др. закон, 43/2011–одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018–др. закон и 95/2018–др. закон.
- Кораћ, Срђан. 2010. „Претња транснационалног организованог криминала по еколошку безбедност Србије.” *Међународна политика* 61 (1139): 64–89.
- Липовац, Милан, и Лука Глушац. 2011. „Перспективе концепта људске безбедности.” *Култура полиса* 8 (19): 57–76.
- Остојић, Гаврило Д. 2014. „Еколошке избеглице – директан или индиректан пут до конфликта.” *Војно дело* 66 (1): 51–83.
- Поповић, Марија. 2014. „Допринос критичке школе концептуализацији људске безбедности.” *Култура полиса* 11 (23): 67–76.
- Станаревић, Светлана. 2014. „Државна/национална и људска безбедност.” У *Мали водич кроз људску сигурност*, ур. Самид Шаренкапић, 9-19. Нови Пазар: Културни центар Дамад.
- Филијовић, Марко, и Ивица Ђорђевић. 2020. „Корупција као облик угрожавања људске безбедности.” *Национални интерес* 37 (1): 67–87. doi: 10.22182/ni.3712020.4.
- Akachi, Yoko, Donna Goodman, and David Parker. 2009. *Global climate change and child health: a review of pathways, impacts and measures to improve the evidence base*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

- Annan, Kofi. 2001. "Foreword." In *Human Security and the New Diplomacy: Protecting People, Promoting Peace*, eds. Rob McRae and Don Hubert, 19–20. Montreal: McGill–Queen’s University Press.
- Barnett, Jon. 2001. *The meaning of environmental security: Ecological politics and policy in the new security era*. London: Zed Books.
- Barnett, Jon, and Neil Adger. 2007. "Climate change, human security and violent conflict." *Political Geography* 26 (6): 639–655. doi: 10.1016/j.polgeo.2007.03.003.
- Barnett, Jon, Richard A. Matthew, Bryan McDonald, and Karen O’Brien, eds. 2008. *Global environmental change and human security*. Cambridge: The MIT Press.
- Barney, Gerald O., ed. 2000. *The Global 2000 Report to the President—entering the twenty-first century*. Arlington, VA: Seven Locks Press.
- Black, Robert, Lindsay Allen, Zulfiqar Bhutta, Laura E. Caulfield, Mercedes De Onis, Majid Ezzati, Colin Mathers, Juan Rivera, and Maternal and Child Undernutrition Study Group. 2008. "Maternal and child undernutrition: global and regional exposures and health consequences." *The lancet* 371 (9608): 243–260. doi: 10.1016/S0140-6736(07)61690-0.
- Brauch, Hans G. 2005. *Environment and Human Security—Towards Freedom from Hazard Impact*. InterSecTions, Publication Series of UNU-EHS, No. 2. Bonn: United Nations University, Institute for Environment and Human Security [UNU–EHS].
- Brower, Jennifer, and Peter Chalk. 2003. *The global threat of new and reemerging infectious disease: Reconciling U.S. national security and public health policy*. Arlington, VA: RAND Corporation.
- Dalby, Simon. 2009. *Security and Environmental Change*. Cambridge, UK: Polity.
- Dodds, Felix, and Tim Pippard, eds. 2013. *Human and environmental security: An agenda for change*. London: Earthscan.

- Duraiappah, Anantha. 1996. "Poverty and environmental degradation: A literature review and analysis." CREED Working Paper, Series No 8. London, Amsterdam: International Institute for Environment and Development, Institute for Environmental Studies.
- Food and Agriculture Organization [FAO]. 2019. *The State of the World's Biodiversity for Food and Agriculture*. Rome: FAO Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture Assessments. Last accessed 17 July 2020. <http://www.fao.org/3/CA3129EN/CA3129EN.pdf>.
- Gleick, Peter. 1990. "Environment, resources and international security and politics." In *Science and International Security: Responding to a Changing World*, ed. Eric H. Arnett, 521–523. Washington, DC: American Association for the Advancement of Science.
- Goodman, Donna L., and Selim Iltus. "Climate Change and Children: A Human Security Challenge." In *Climate Change: Addressing the Impact on Human Security*, ed. Thanos Dokos, 14–32. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, Hellenic Ministry of Foreign Affairs.
- Gough, Mark. 2002. "Human security: The individual in the security question—The case of Bosnia." *Contemporary Security Policy* 23 (3): 145–191. doi: 10.1080/713999755.
- Huq, Saleemul, and Catherine Pettengell. 2008. "The Impact of Climate Change on Human Security." In *Climate Change: Addressing the Impact on Human Security*, ed. Thanos Dokos, 68–84. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, Hellenic Ministry of Foreign Affairs.
- Inglehart, Ronald, and Pippa Norris. 2012. "The Four Horsemen of the Apocalypse: Understanding Human Security." *Scandinavian Political Studies* 35 (1): 71–96. doi: 10.1111/j.1467-9477.2011.00281.
- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. 2007. *Fourth assessment report—Climate change 2007: Synthesis report*. Geneva: IPCC. Last accessed 13 July 2020. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4_syr_full_report.pdf.

- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. 2020. *Special Report on Climate Change and Land*. Geneva: IPCC. Last accessed 17 July 2020. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/4/2020/02/SPM_Updated-Jan20.pdf.
- Khagram, Sanjeev, William Clark, and Dana F. Raad. 2003. "From the environment and human security to sustainable security and development." *Journal of Human Development* 4 (2): 289–313. doi: 10.1080/1464988032000087604.
- Lonergan, Stephen. 1994. "Population movement and the environment." Paper presented at the Seminar on International Migration, Citizenship and Immigration, June 8. Quebec: Refugee Participation Network [RPN].
- Nuclear Threat Initiative [NTI]. 2019. "Global Health Security Index: Inaugural Global Health Security Index Finds No Country Is Prepared for Epidemics or Pandemics." *Nuclear Threat Initiative*. October 24, 2019. www.nti.org/newsroom/news/inaugural-global-health-security-index-finds-no-country-prepared-epidemics-or-pandemics/.
- O'Brien, Karen. 2006. "Are we missing the point? Global environmental change as an issue of human security." *Global Environmental Change* 1 (16): 1–3. doi: 10.1016/j.gloenvcha.2005.11.002.
- O'Brien, Karen, and Jon Barnett. 2013. "Global environmental change and human security." *Annual Review of Environment and Resources* 38 (1): 373–391. doi: 10.1146/annurev-environ-032112-100655.
- Pirages, Dennis C., and Theresa DeGeest M. 2003. *Ecological security: an evolutionary perspective on globalization*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Roe, Dilys, Nathalie Seddon, and Joanna Elliott. 2019. "Biodiversity Loss Is a Development Issue: A Rapid Review of Evidence." Issue Paper. London: International Institute for Environment and Development.
- Sen, Amartya. 1999. *Development as freedom*. New York: Anchor Books.

- Swiss Re Institute. 2019. *Nature Catastrophes and Man-Made Disasters in 2018: 'Secondary' Perils on the Front-line*. Zurich: Swiss Re Institute. Last accessed 14 July 2020. https://www.swissre.com/dam/jcr:c37eb0e4-c0b9-4a9f-9954-3d0bb4339bfd/sigma2_2019_en.pdf.
- United Nations Development Programme [UNDP]. 1994. *Human Development Report*. New York, Oxford: Oxford University Press. Last accessed 15 July 2020. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf.
- United Nations [UN]. 2000. "Secretary General Salutes International Workshop on Human Security in Mongolia." *United Nations*. Last accessed 21 June 2020. <https://www.un.org/press/en/2000/20000508.sgsm7382.doc.html#:~:text=Following%20is%20the%20message%20of,international%20workshop%20on%20human%20security%3A&text=At%20the%20dawn%20of%20the,human%2Dcentred%20approach%20is%20paramount>.
- United Nations High-level Panel on Threats, Challenges and Change. 2004. *A more secure world: our shared responsibility—Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*. New York: United Nations General Assembly. Last accessed 15 July 2020. https://www.un.org/ruleoflaw/files/gaA.59.565_En.pdf.
- United Nations International Strategy for Disaster Reduction [UNISDR]. 2009. *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction*. Geneva: UNISDR. Last accessed 16 July 2020. https://www.preventionweb.net/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf.
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs [UN OCHA]. 2009. *Human Security in Theory and Practice - Application of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security*. New York: United Nations. Last accessed 18 July 2020. <https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>.

- Vankovska, Biljana, and Toni Mileski. 2008. "Securing Humans And/Or Environment In The Post-Conflict Balkans." In *Environmental Change and Human Security: Recognizing and Acting on Hazard Impacts*, eds. Peter H. Liotta, David Mouat, William Kepner and Judith Lancaster, 271–297. Dordrecht: Springer.
- Viliјams, Pol D. 2012. *Uvod u studije bezbednosti*. Beograd: Službeni glasnik.
- Watts, Nick, Markus Amann, Nigel Arnell, Sonja Ayeb-Karlsson, Kristine Belesova, Maxwell Boykoff, Peter Byass et al. 2019. "The 2019 report of The Lancet Countdown on health and climate change: ensuring that the health of a child born today is not defined by a changing climate." *The Lancet* 394 (10211): 1836–1878. doi: 10.1016/S0140-6736(19)32596-6.
- Wisner, Ben, Maureen Fordham, Ilan Kelman, Barbara R. Johnston, David Simon, Allan Lavell, Hans Günter Brauch, Ursula O. Spring, Gustavo Wilches-Chaux, Marcus Moench, and Daniel Weiner. 2007. *Climate change and human security*. Mosbach: Peace Research and European Security Studies.
- World Commission on Environment and Development [WCED]. 1987. *Report of the WCED: Our Common Future*. Oslo: Oxford University Press. Last accessed 10 July 2020. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.
- World Economic Forum [WEF]. 2019. *Outbreak Readiness and Business Impact Protecting Lives and Livelihoods across the Global Economy*. Geneva: WEF. Last accessed 19 July 2020. http://www3.weforum.org/docs/WEF%20HGHI_Outbreak_Readiness_Business_Impact.pdf.
- World Economic Forum [WEF]. 2020. *The Global Risk Report 2020*. Geneva: WEF. Last accessed 15 July 2020. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf.

- World Health Organization [WHO]. 2019. “WHO Calls for Urgent Action to Protect Health from Climate Change—Sign the Call.” *World Health Organization*. Last accessed 19 July 2020. <https://www.who.int/globalchange/global-campaign/cop21/en/>.
- World Hunger Education Service. 2018. ”World hunger and poverty facts and statistics 2018.” *World Hunger Education Service*. Last accessed 19 July 2020. <https://www.worldhunger.org/world-hunger-and-poverty-facts-and-statistics/>.

Sladana Ćurčić**Faculty of Security Studies, Belgrade***THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL DEGRADATION
ON HUMAN SECURITY**

The concept of human security is an alternative approach to security, which emerged and developed in accordance with changes in reality, where the state-centric security paradigm was no longer adequate to explain new processes and relations and at the same time, human security is a useful framework for considering and possibly, measuring the degree of realization of human rights, freedoms, general safety and quality of life, which actually determine the security of people. One of the important aspects of human security is environmental security, whose increasingly emphasising on the global level, reflects the development of awareness of the dependence of the destiny of humanity on nature and the necessity of preserving the environment healthy and sustainable. Therefore, this paper, in the broadest sense, thematizes the ecological security by analyzing the impact of environmental degradation on health security, food security, economic and political security, as dimensions of human security. Based on the insights and results of existing theoretical and research papers, reports, documents, analyzes and predictions of relevant international organizations, the paper points out the complexity and comprehensiveness of the considered issues, reflected in the interaction and interdependence of all dimensions of human security, as well as in the inseparability of human security from the state, regional and global processes. The key finding of this analysis is that, environmental degradation, viewed as endangered environmental security, adversely affects all other dimensions, directly or indirectly, and that, following the logic of this cause-and-effect

* scurcic50@gmail.com

chain, a stronger and more determined commitment to environmental protection, will positively reflect on all other aspects of human security. In other words, the synthesis of impacts ranging from reduced quality and availability of food and water, through impaired health, poverty, insecurity of income and employment, to the weakness of political institutions and inadequate state intervention, in its entirety undermines the general state of human security. Bearing in mind that global environmental changes, according to relevant estimates and predictions, will be a great challenge and threat to human security in the future, people as part of the problem, should also be part of the solution and through conscious and responsible behavior minimize negative effects on nature, on which they depend and of which they are an integral part. So, the important conclusion of this analysis is also that, the response to these challenges, with aim of general improvement of human security at practical level, must also be integral and coherent and encompass the efforts of individuals, societies, international and global institutions.

Keywords: human security, environmental degradation, ecological security, environmental security, human security dimensions*

* Овај рад је примљен 25. јула 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 21. августа 2020. године.